

Koninginnetje van elf jaar op geologische verkenning

W. F. Anderson

Een van de liefste prinsesjes uit het huis van Oranje-Nassau was toch zeker wel de kleine Wilhelmina, die op 31 augustus 1880 als enig kind van Koning Willem III en Koningin Adelheid Emma Wilhelmina Theresia van Waldeck-Pyrmont werd geboren. Haast icder van ons zal wel eens een postzegelalbum hebben bekeken. De trotse bezitter zal hem dan ongetwijfeld hebben gewezen op enkele kostbare zegels, namelijk die met de afbeelding van 'het koninginnetje met loshangend haar', zoals zij destijds vaak werd genoemd. Door de dood van haar Vader in 1890 was het kleine meisje reeds op tienjarige leeftijd Koningin geworden, maar tot haar 18e jaar trad Koningin Emma als regentes voor haar Dochter op. Met het opgroeien en het verdere leven van Koningin Wilhelmina, deze bijzonder begaafde en hoogstaande vrouw, zijn wij door haar boek 'Eenzaam maar niet alleen' allen wel vertrouwd. Wat in het boek echter niet genoemd wordt, is de grote belangstelling van de kleine Koningin voor geologie. Het leek ons de moeite waard daarover in het kort eens iets te vertellen.

Hoewel de geschiedschrijvers zich vanzelfsprekend bijna uitsluitend hebben bezighouden met de staatkundige verrichtingen van de leden van het huis Oranje-Nassau, komt men toch af en toe wel eens berichten tegen, waaruit ook hun grote belangstelling voor de natuur-wetenschappen blijkt. Ds. Picard uit Coevorden schrijft bijvoorbeeld reeds in 1660, als hij het over de hunebedden heeft:

„'t Is gebeurt dat zijn Exelentie Prins Maurits in de Drenth gekomen zijnde / en dese rareiteiten siende / een stuck van deze steenen liet af-slaen / latende dat dragen naer den Haegh / en doende hier en daer bij Geleerden inquireren / wat men van dese Steen-hopen oordelen soude / maer niemant heeft 'et konnen seggen. Daer zijn geene Scribenten die eygentlijk daer van geschreven hebben / hoewel die Antiquiteiten wel een eyghen Tractaet meriteerden.”

Op 18 april 1756 wordt bij de korenmolen van Eext in een heuveltje een hunebed ontdekt. De daarin gevonden voorwerpen worden door den Hoogwelgeboren Heer Alexander Carel, Baron van Heiden, Heer van Laarwout en Drossaart van Coevorden en der Lantschap Drenthe, aan hare Koninklijke Hoogheid, Mevrouw de Gouvernante der Vereenigde Nederlanden, overhandigd en daar in 't Kabinet van zijne Doorluchtigste Hoogheid geplaatst. Dit Kabinet is van de in 1751 overleden stadhouder Willem IV, zijn 8 jarig zoontje Willem V zal later met veel liefde de verdere uitbreiding van de collectie bevorderen en deze tot grote vermaardheid brengen. Maar het was toch allereerst zijn moeder Prinses Anna die als bijzonder geïnteresseerd verzamelaarster de naturalien voor het kabinet bijeengebracht. Het nu volgende is ontleend aan het prachtige boek van Prof. Th. H. Lunsingh Scheurleer, getiteld „150 Jaar Koninklijke Kabinet van Schilderijen, Koninklijke Bibliotheek, Koninklijke Penningkabinet.”

Reeds in 1751 waren voor de Prins bij Mr. Pieter Lyonnet, de Haagse natuurhistoricus

en verzamelaar voor een bedrag van ruim f 70,- insecten gekocht. J. van 's Gravenweert leverde daarna vrij regelmatig aan de Prinses 'hoorns en schulpen'. De snelgroeïende verzameling werd nu onder beheer gesteld van de kapitein der Cent Suisses, La Sarraz. Deze wordt later opgevolgd door een fanatiek, jeugdig verzamelaar, te weten Arnout Vosmaer. Op 29 september 1756 stelt Prinses Anna hem aan tot Directeur van het Natuurkabinet, waarna hij op 4 oktober in haar handen de eed aflegt.

Maar daarbij bleef het niet. Vosmaer's eigen verzameling werd door haar, in tegenwoordigheid van de jonge Prins Willem en zijn zuster Prinses Carolina, de Prinses van Nassau-Weilburg, en de leden van haar hofhouding spoedig daarop met een bezoek vereerd. Prins Willem was er, ondanks aandrang van enige minder belangstellende begeleiders, niet weg te slaan en schreef bij het verlaten van de verzameling in Vosmaer's Album Amicorum met de hanepoten en spelfouten van een achtjarige, de wel toepasselijke woorden: 'Een Snel spoet Is zelden Goet'. Ook de Prinses moet zeer onder de indruk zijn geweest van wat zij er gezien had.

Dit had tot gevolg dat Vosmaer's collectie voor een bedrag van f 8000,- door het stadhouderlijk Kabinet werd overgenomen. Het geheel bestond uit ongeveer 15.000 nummers en omvatte zeehoorns, schelpen en koralen, ook viervoetige dieren, slangen, vissen en andere zeedieren, alle in glazen flessen met liquor bewaard.

Ook trof men er een goed aantal gekorvene diertjes, allerlei delfstoffen en vogels in aan. Deze laatste categorie was ondergebracht in luchtdichte, op elkaar geplaatste kastjes, waarvan de bodem beschilderd was met 'enig landschap'. Ook had de Prinses de minder belangrijke verzameling van La Sarraz overgenomen. Een belangrijke aanwinst was ook een schenking van Directeur-Generaal Julius Valentin Stein van Gollonnesse in 1754. Deze bestond uit een collectie gouden, met edelstenen ingelegde en met paarden versierde sieraden en voorts een sierkanon en rijk bewerkte sabels uit Ceylon. Onderdak voor de verzameling vond Vosmaer in vier aaneensluitende vertrekken op de tweede verdieping van het stadhouderlijk kwartier.

In september 1757 waren de kabinetten vrijwel alle opgesteld en ingericht. Het kabinet kreeg weldra regelmatig een schare bezoekers te verwerken. Op drie ochtenden in de week werden deze, na zich tevoren gemeld te hebben, rondgeleid. Soms waren het er wel 38 die zich in de vertrekken van het Binnenhof verdrongen. Alles ging echter goed, behalve dan dat er een glazen stolp werd gebroken, die een der paradijsvogels bedekte. Het ruimtegebrek werd mede door de talrijke aanwinsten echter steeds nijpender. Er werd daarom een speciaal huis voor de stadhouderlijke verzameling aangekocht op de Noordhoek van het Buitenhof. Nu kreeg het kabinet een eigen behuizing en geraakte daarmee los uit het conglomeraat van het Stadhouderlijk Kwartier en werd - ook al bleef het beheer uiteraard bij de Stadhouder - veel meer dan voorheen een op zichzelf staande instelling. De gehele inrichting van het kabinet wordt beschreven in de in 1785 verschenen 'Guide ou nouvelle description de La Haye', waaruit blijkt dat het toen reeds tot de vaste bezienswaardigheden van Den Haag behoorde. Vosmaer bleef de verzameling regelmatig uitbreiden. Zo werden op de veiling van de verzameling Wassenaar Obdam (25 oktober 1769) voor bijna f 1000,- 'verscheidene gesteenten en seldzaamheden' gekocht.

ALS OORLOGSBUIT NAAR PARIJS

In de nacht van 18 januari 1795, toen de Franse legers de residentie reeds dicht waren genaderd, nam de Prins de wijk naar het bevriende Engeland. Al zijn verzamelingen moest hij achterlaten. Deze werden als oorlogsbuit beschouwd en in het najaar van

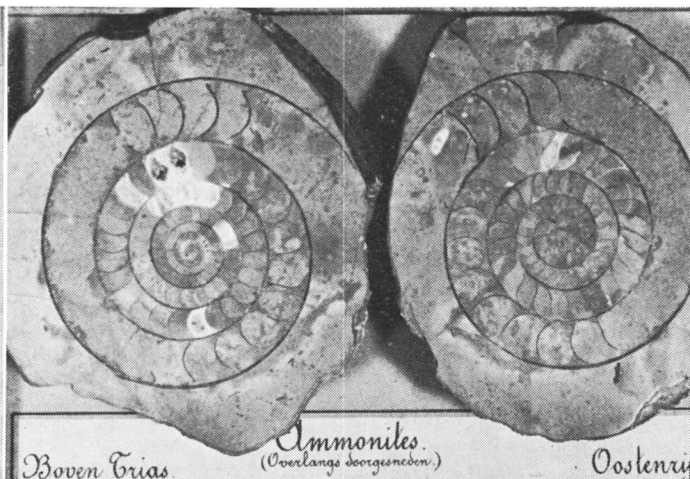
Een ammoniet, te weten de schelp van een inktvisje.

Boorgruismonters keurig in flesjes bewaard en afkomstig uit een boorput in Zuid-Limburg.

Een fraaie schelpkern van een slak, vermoedelijk in het Krijt van Maas-tricht.

Een overlangs doorgesneden ammoniet uit het Boven Trias-tijdperk, gevonden in Oostenrijk.

1795 komt de Stadhoudelijke collectie, verpakt in 150 kisten, te Parijs aan. Daarop wordt de verzameling met de collectie van het 'Museum d'Histoire Naturelle' versmolten. Dit was de oorzaak, dat na de val van Napoleon de terugvordering van de weggevoerde kunstschaten grote moeilijkheden opleverde. De Fransen stelden na langdurig overleg eindelijk voor, dat genoeg zou worden genomen met een reeks uit alle klassen samengestelde doubletten. In totaal werden in overeenstemming met dit plan 9988 voorwerpen uitgekozen.

Bij Koninklijk Besluit van 3 november 1815 werd deze verzameling aan de Leidsche Hoogeschool afgestaan. Artikel 1 van dit besluit luidt als volgt: 'De verzameling van Natuurlijke voorwerpen, voormalig uitgemaakt hebbende het Kabinet van Onzen Heer Vader glorieuser gedachtenis, wordt bij deze door Ons aan de Hooge School van Leyden afgestaan.'

De verzameling is later in de verschillende Rijksmusea te Leiden ondergebracht. De prachtige mineralen kwamen in het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie, dat thans aan de Hooglandse Kerkgracht no. 17 te Leiden is gevestigd en waarvan een inventaris bestaat op een prachtig gecalligrafeerd perkament. Een marmeren tafel bestaande uit 151 stukjes marmer uit Livorno met in het midden een gekroonde 'W' werd in mei 1904 door het Rijksmuseum van Oudheden overgedragen aan het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie.

Aan het verzamelen van geologische vondsten door leden van het Oranjestad kwam in feite begin 19e eeuw een einde. Het zou vele jaren later een klein meisje zijn, dat er weer mee zou beginnen, namelijk het kleine prinsesje Wilhelmina. Zij kreeg, als toekomstige Koningin der Nederlanden, een zeer zorgvuldige opvoeding. Een opvoeding die op haar 18e jaar voltooid moest zijn, omdat dan het regentschap van Koningin Emma eindigde en Wilhelmina haar taak als regerend vorstin diende te aanvaarden. Vandaar dan ook een danig uitgebreid leerprogramma, dat wel de hoogste concentratie vergde.

Hiertoe werd zij omringd door bekwame, liefdevolle opvoedsters en leerkrachten, die het haar zo prettig mogelijk maakten, maar toch..., stelt U zich het kleine meisje eens voor, altijd op haar eentje les krijgend in de leerkamer, waar steeds aandacht voor haar mentor gevraagd werd. Nooit zoals andere kinderen je eens even kunnen laten gaan, wanneer je niet aan de beurt bent, om dan je blikken wat door de klas te laten dwalen of wat heimelijk te ginnegappen met andere klasgenootjes.

Neen, altijd alleen met ouderen, die het kind aanspraken met U en Mevrouw.

MET UITPUILENDE TASSEN HUISWAARTS

Toen de prinses vijf jaar was, werd een Engelse dame tot gouvernante benoemd, Miss Saxon Winter. Een dame met een opgewekte natuur en die onuitputtelijk was in het bedenken van leuke spelletjes. Zodra de prinses de leeftijd van zes jaar had bereikt, kreeg zij haar eerste schoolonderwijs. Hiermede werd belast de heer F. Gediking, hoofd van een toentertijd zeer bekende school aan de Schelpkade in Den Haag. Dat het schoolhoofd toen al een zekere vermaardheid bezat, blijkt wel hieruit, dat men in Den Haag sprak van de Gedikingschool. Wanneer de Koninklijke Familie in Apeldoorn in „'t Loo" verbleef, volgde ook de heer Gediking en huurde dan een kamer in Apeldoorn. Van al het door hem gegeven onderwijs, de sommen, de vragen en de vorderingen van zijn Koninklijke leerling, hield hij zorgvuldig aantekening, getuige een grote stapel met keurig handschrift gevulde schoolschriften, die gelukkig bewaard zijn gebleven. We hadden het voorrecht deze bij zijn kleindochter te mogen inzien. Zoals gezegd, de kleine prinses werd op 10-jarige leeftijd Koningin, en als zodanig

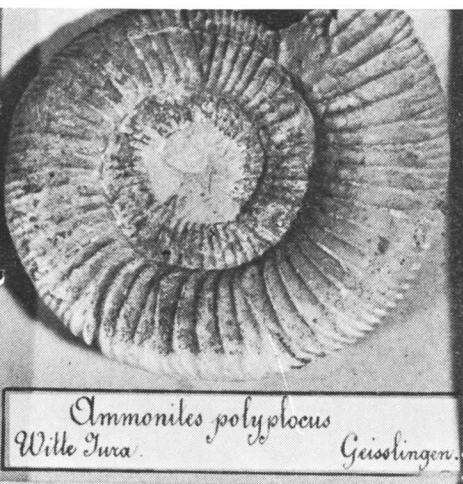

Tinmonsters uit het district Blinjoe op Banka, voormalig Nederlands-Indië.

Nummer 182 van de collectie: kalkspaatkristallen op roodijzererts.

Een goed geconserveerde ammoniet uit de Witte Jura.

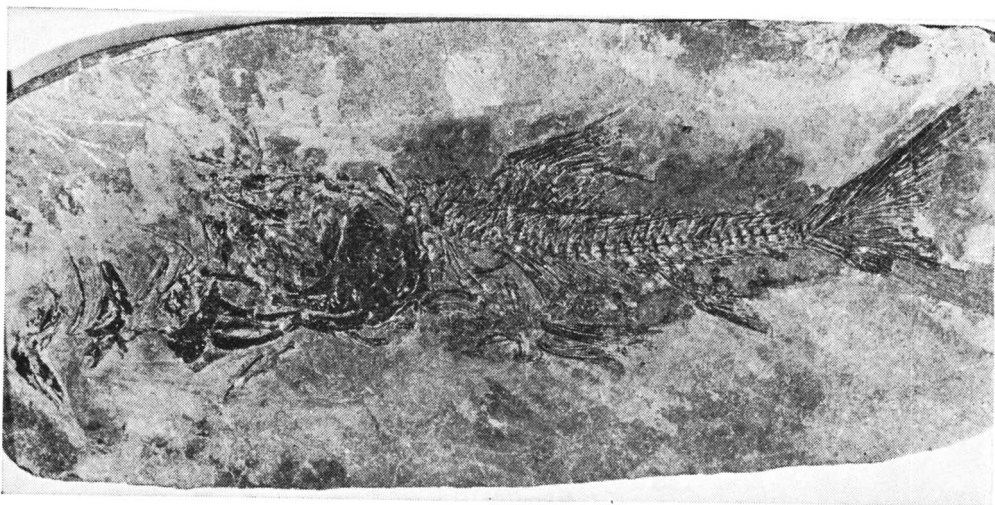

Ammonites polypleucus
Witte Jura. Geisslingen.

In het Limburgse Carboon werd in een kolenmijn nabij Kerkrade dit varenblaadje gevonden.

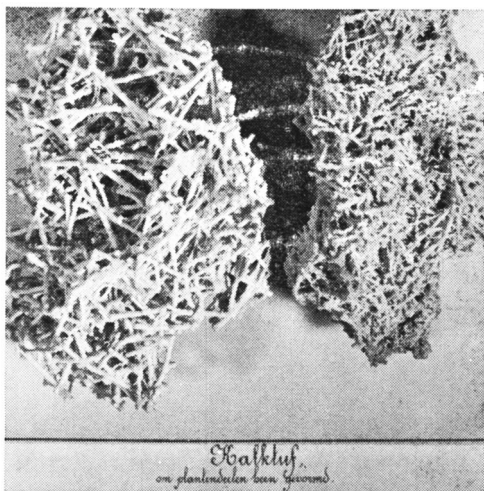

Sphenopteris Dubuissonis Brongniart
Carbon. Kerkrade
Doman. steenkolenmijnen

Een versteende afdruk van een zeventig miljoen jaar oude vis uit Sumatra .

Op de resten van planten heeft zich kalktuf gekorst.

Catalogus
van
de verzamelingen Mineralen, Gesteenten
en Versteeningen
van
Hare Majesteit de Koningin

- c. 11. *Malieta radicans* Min. (2 kapp. schelpen) 2 stuks.
 c. 12. *Cyprina* (Borghesianus) a' Ort. .. id.
 c. 13. *Terna densata* G. ..
 c. 14. (*Baculites* *Fujasi* Lamk. (Cinnamiet)). id.
 c. 15. (*Delimnites mucronata* L. (Delimniet)).
 c. 16. *Calianassa Fujasi* B. Crustacea (Kraak).
 c. 17. *Corax pristodontus* Ctg. Naaiersbunderen. (2 st.).
 c. 18. *Urdus appendiculatus* Ctg. .. id.
 c. 19. Enact. met Naaiersbunderen, Sapphoda, Spongiae m.
 Enchodus Fujasi Ctg. (2 stuks).
 Cyrtolina aduminata B. (3 -).
 Lamna subulata Ctg. (2 -).
 Pharekina gracile Lam. (3 -).
 Cumulopongia sub pectea d'Orb. (2 -).
 Cirula Fujiformis Brinkh.

2). Een collectie Boringen, afkomstig uit de bronnen bij
Simpelveld, Enthingen (Enn), Mesch en bij Wasschen.
Kraaken, bevattende 2 dozen met totaal 78 buisjes, genomm.
 merd 1-78.

2). Een collectie recente schelpen, korals en korallen.

- c. 1. *Proceras chiraqua* Linn.
 c. 2. *Buccinum exilatum* Lam.
 c. 3. *Cypraea tigris* Linn.

In schoonschrift is de gehele collectie vastgelegd in een catalogus.

zullen wij haar dan nu ook moeten gaan betitelen. Als ze elf jaar is, krijgt de Koningin door de aardrijkskundelessen van de heer Gediking erg veel belangstelling voor de geologie en Miss Saxon Winter vertelt daarvan in haar memoires het volgende. 'In de laatste tijd was de Koningin in toenemende mate belang gaan stellen in geologie en nadat zij op haar eigen wens enig aanvankelijk onderwijs in dit vak had gehad, was zij er steeds op uit om gedurende onze wandelingen onderzoekingen te doen. Deze onderzoekingen werden met grote ijver ondernomen. Wij begaven ons op pad, toegerust met grote linnen tassen en deugdelijke werktuigen, die aan de nieuwe onderneming een schijn van groot gewicht gaven. De Koningin geloofde vast dat deze onderzoekingen zouden leiden tot een of andere belangrijke ontdekking van fossielen of aardlagen, tot nu toe onbekend in de wetenschappelijke wereld. Maar ik vrees, dat de uitpuilende tassen en bemodderde zakken, die wij, altijd weer zwaar beladen met tropeën, mee naar huis brachten, door mannen van 't vak met minachting behandeld zouden zijn geworden! Natuurlijk werden deze 'vondsten' van lieverlede weggedaan, naarmate de Koningin meer kennis van het onderwerp kreeg. Maar toch werd op deze wijze een bepaalde liefde voor geologie en mineralogie bij de jonge Koningin ontwikkeld. Ten gevolge van grote volharding, bijdragen van haar eigen zakgeld en door geschenken werd de Koningin binnen enkele jaren de gelukkige bezitster van een zeer aardige geologische verzameling, die menig zeldzaam stukje bevatte.' Tot zover Miss Winter.

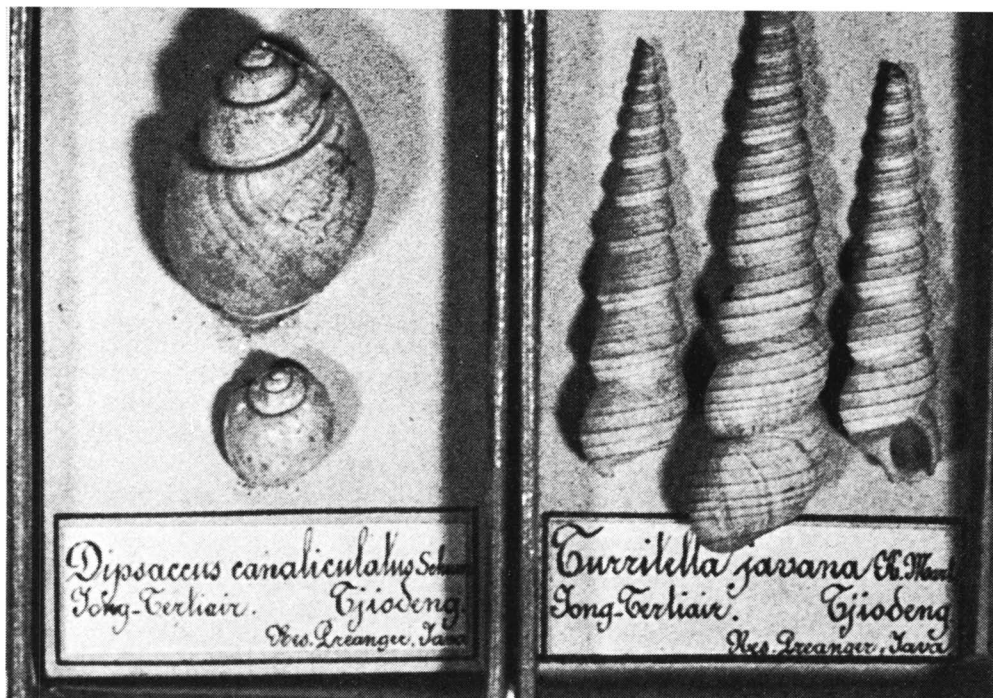
SHE SLEPT SO LATE

Ook in de aantekeningen van de heer Gediking komt men de geologische activiteiten van de jonge Koningin tegen. Het is dan de zomer van het jaar 1891. Er werd blijkbaar tijdens de lessen gebruik gemaakt van een doos met genummerde gesteenten en mineralen, waarvan er dan telkens een aantal besproken werd. Het is dan eind juli en de laatste dag voor de vakantie. Miss Winter maakt de heer Gediking hierop attent, zodat hij in de gelegenheid is nog enige lopende onderwerpen af te handelen. De les begint laat, hetgeen de heer Gediking in zijn schrift noteert, met de aantekening, dat Miss Winter zei: 'Her Majesty slept so late'. Hij hoort de Koningin tot haar Moeder zeggen: 'Heb ik vandaag geen lessen, moes?' Dan hoort zij, dat dit wel zo is. Als dan de les met enige vertraging begonnen is, worden de nummers 22, 23 en 28 van de stenen bekeken, te weten drie stukken kalkspaat die door krassen met een mes en met zoutzuur onderzocht worden. Daarna volgt nummer 25, bitterspaat, waarvan de kristalvorm wordt bekeken. Nummer 29 is een mooi stuk loodglans en nummer 27 het kunstprodukt goudsteentje. Dit viel overigens Hare Majesteit tegen, volgens de notities van de heer Gediking in zijn schrift. Daarna liet de Koningin haar eigen vondsten zien uit de buurt van „'t Loo". Meest kwarts, vuursteen, graniet, ook gneis. 'Een paar stukken nam ik nog mee om juist te onderzoeken,' schrijft hij dan nog in zijn aantekeningen.

Op 28 augustus is de vakantie weer voorbij. De lessen beginnen weer. Het huiswerk wordt nagezien. Nieuwe sommen gemaakt.

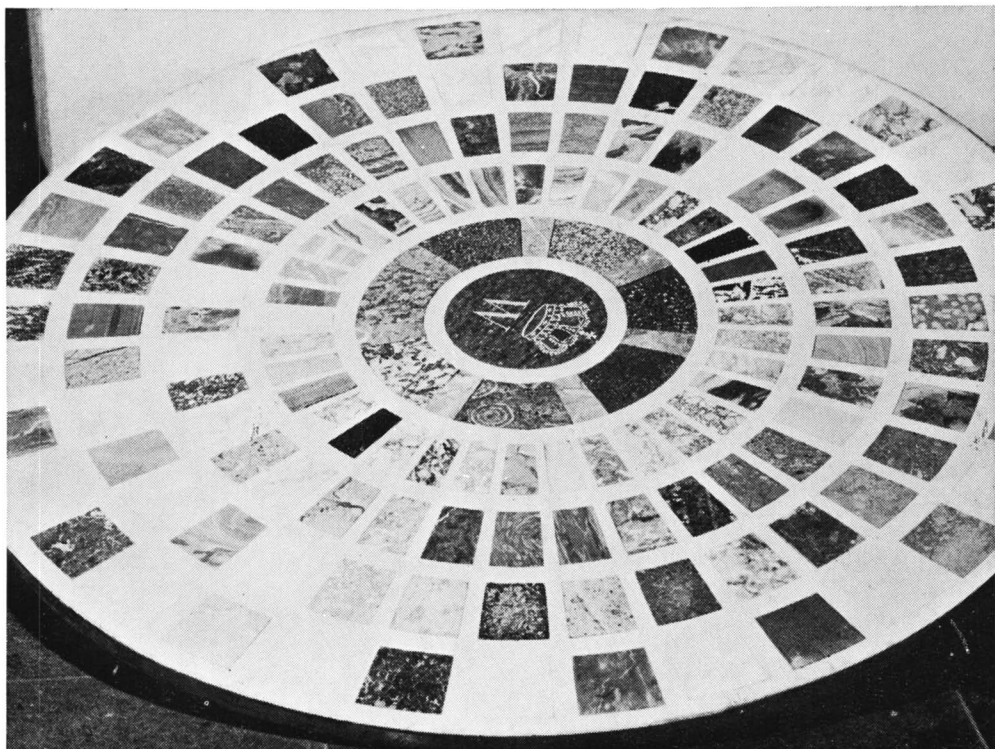
Hare Majesteit bracht een steen mee van Zorgvliet, waaruit een onaangename reuk kwam. Ze had er met een mes op geslagen. Ook de heer Gediking probeert het nu, maar krijgt geen vonken, wel een geur als van 'nieuwe keien' bij vochtig weer.

'Ik sprak van de gassen in de kleine openingen tussen de deeltjes en van de reuk van de grond bijvoorbeeld in Parijs, vooral bij kalksteen,' schrijft de heer Gediking. 'Dit stuk bleek ook kalksteen te zijn, van een straatkei afkomstig. Nu werden de andere meegenomen stenen bekeken. 1. Een stukje kwarts hier en daar rood (van

Enkele vondsten (slakkehuisjes) uit het voormalig Nederlands-Indië, en wel uit de residentie Preanger op Java.

Deze tafel bestaat uit 151 stukjes marmer uit Livorno met in het midden een 'W' met een kroontje.

ijzer?) 2. een stukje rood graniet, onder de de loep duidelijk te herkennen, vergeleken met het stuk uit de doos. Hare Majesteit vond het jammer, dat ze het had meegebracht, daar ze zoveel graniet had. Ik toonde echter aan, dat dit juist een middel was het goed te leren kennen.'

Een ander maal wordt een stuk koolzure kalk bekeken en is de Koningin opgetogen hier een begin van kristalvorming te ontdekken. Bij de hardheidsbeproeving met het mes ontstaan vonken en wordt de heer Gediking de vraag voorgelegd of deze vonken nu deeltjes van het mes of van de steen zijn. Uit alles blijkt wel, hoe intensief de kleine onderzoekster zich nu met geologie gaat bezighouden. Ze gaat nu, zoals Miss Winter dat zo aardig beschrijft, zelf een verzameling aanleggen. Op latere leeftijd komt Professor Dr. K. Martin, hoogleraar te Leiden, haar eenmaal per week onderrecht geven in de geologie, waarschijnlijk later nog enige tijd opgevolgd door Prof. Dr. B. G. Escher.

Over dit laatste kan echter niet met zekerheid worden geschreven. De verzameling groeide en groeide en tenslotte wordt deze in 1900 door een assistent van Professor Martin gecatalogiseerd. De collectie wordt daarna ondergebracht in 12 vitrines welke geplaatst zijn in de gangen van de bel-etage van de Koninklijke vleugel van Paleis Noordeinde in Den Haag.

COLLECTIE VAN ROERENDE EENVOUD

Dan, op 20-jarige leeftijd is er al geen tijd meer voor haar zo geliefde studie-onderwerp. De ernst des levens deed zich gelden. Geen tijd meer bleef er over voor vrijetijdsbesteding. Hare Majesteit Koningin Juliana verklaarde desgevraagd, dat haar Moeder steeds zeer veel belangstelling voor stenen en geologie gehouden heeft, maar door gebrek aan tijd er geen verdere studie van heeft gemaakt. Toen het paleis aan het Noordeinde een andere bestemming kreeg, werd de collectie in bruikleen afgestaan aan het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie te Leiden. Laten wij hopen, dat een van Koningin Wilhelmina's achterkleinkinderen de collectie nog eens terugverlangt om de studie van hun doorluchte voorzaat weer op te vatten.

Hoe ziet nu deze collectie er uit? U zou misschien een flonkering als in een sprookje van duizend en één nacht verwachten. Integendeel, het is een goede overzichtscollectie van de geologie, mineralogie en palaeontologie, maar toch eigenlijk wel van een roerende eenvoud. Geen kostbare zeldzaamheden, maar objecten die men in iedere amateurverzameling zou kunnen aantreffen. Van het zakgeld zijn kennelijk de bekende, betrekkelijk goedkope series gesteenten en mineralen aangeschaft, zoals de handel die destijds aanbood.

Wat de geschenken betreft is natuurlijk Limburg met Krijtfossielen en Carboonversteningen goed vertegenwoordigd. Ook voormalig Nederlands-Indië, dat door Professor Martin bereisd is en waaruit hij rijke collectie meebracht en er ongetwijfeld wel iets van afstond. Er is zelfs een meteoriet bij, die gevallen is te Djati Pengilon bij Madioen op Java. In totaal bevat de collectie 564 versteningen, 778 mineralen waaronder vele doubletten en 478 gesteenten als een blijvende gedachtenis aan onze in dankbare herinnering voortlevende Koningin Wilhelmina.